

rials, ja documentat en un text de 1196, Mitxelena, *BSVAP*, 1966, 287. En aquest sentit el que és més conegut allà és *centea* CENTENA (*RDTP XXIV*, 7-14).

⁴ Coincideix bastant però casualment amb *centilló* 'mostra de cent taps en la indústria surera', pres del fr. *échantillon*. — ⁵ Avui s'hi ha antiquat bastant si bé encara l'hi usen alguns de llenguatge conservador. Se'n cita ja algun ex. en historiadors des de princ. S. XVII (Mariana, *DAut.*; *DHiAcEsp.*, § 1).

CENTAURE, ll. *centaurus*, presos del gr. *κένταυρος* id. □ 1.ª doc.: fi S. XIV, Boeci.

DERIV.: *Centaura*, planta, abans *centàurea* [fi S. XV, Cauliac], presos del ll. *centauria* o *centaurèum*, i aquest del gr. jònic *κένταυρη* (de *κένταυρεος* 'propri de centaure', al·ludint a Chiron centaure, el guardidor llegendari). La forma corrent *centaura* sofreix encara d'altres alteracions en boca dels rústics: «*santàula*: herba silvestre amarga que obre la gana», Benigànim, (1962).

Centames, centcaps, Centelles, V. cent

CENTECLA, del ll. SCINTILLA 'espurna, guspira'. □ 1.ª doc.: *centella*, 1575; OPou; *sentilla*, S. XV.

Antigament sovint amb el sentit de 'mica, menuderia, cosa mínima': «Déu, que may no pert del del deu fer una *sentilla*», citat per Alart de Miquel Stela (75). Amb el sentit de 'guspira': JRoig acusa les dones que «A qui les ou / paren sibilles / e són *centilles* / a fer gran foc; / e són sibilles / ---» (*Spill*, 5608). La forma amb *é* en OPou: «la *centella* o guspira de foc: *scintilla*» (*ThPu.*, 220). I aquesta forma amb *i* (i sens dubte sempre amb ll, no pas l) és bastant general a l'Edat Mitjana: Jo. Martorell, etc. Com que la forma *é* i *l* és més tardana i en català sempre ha tingut caràcter més popular *guspira*, *espurna*, etc., no sembla pas que aquest mot ens vagi arribar per via enterament hereditària.

DERIV.: *Scintillar* en Eiximenis, en un passatge que sembla d'inspiració o imitació dantesca, i que a penes ha calgut desprosificar: «Mas, axí com a stela — (*e*)*scintillant* se leva / e torn' a si mateix — o axí com a ull / guarda lo sol, ne's pot — fermar, mas guardar torna, / e obres aprés, e tost — tanca-s: axí és açò», ⁴⁵ *Dones*, § 374, f° 254v1 (*EntreDL* I, 206). *Centellant*. *Centellar*; *centellejar* «llampugar: emetre llum tremolosa i canviant», Ed. Fontserè, *CiFiNat.*, p. 253; *centelleig*. *Centelladeros* (-a), paratge prop de la cresta de la Serra de Sant Gervàs mirant cap a Sopeira i Llastarri, més enllà de la Roca de Cunco, on ben sovint espeteguen els llamps (1957).

Centena, centenar, centenella, centener, cent-enrama, centèsim, centígrad, centigram, centilló, cèntim, ⁵⁵ *centímetre, centinòdia, centó, centpeus, V. cent*

CENTRE, pres del ll. *centrum* i, aquest, del grec *κέντρον* 'agulló, fibló', 'centre'. □ 1.ª doc.: Llull.

En grec, des de la idea de la punxa del compàs que

traça la circumferència passaria al centre geomètric de qualsevol figura. «Vent és àer mogut per apremiment de nuus qui han apetit al *sentra* de la terra» (*Merav.*, *NCL* II, 26); «si vols saber la latitud de qual-te-vullas planeta --- minvarès son auge --- e hauràs son *centre* egualat» en l'*Astrologia* de Gilbert i Corsuno. Durant molt de temps encara, s'usà la forma culta, mig grecolatina, en -o: «lo *centro* d'engan qu'és yprocesia / y fera cruel li sia inimiga, / no finge la nit aperer clar dia: / prestigi és mal i greu malaltia» en el mallorquí Fc. Prats, a. 1487 (*JqBover, BiEscrBal* II, 160.52.1); «*centro*: punt en mig: *centrum*», 1507, Busa-Nebr. (B VI, 3.32), vacil·lació que ha continuat durant centúries, i només en avançar el S. XX s'ha eliminat *centro* definitivament.

DERIV.: *Central* [S. XV]; *centralitzar*, -ització; *centralisme*, *centralista*; *descentralitzar*. *Centrar* [-trat, 1839, Lab.]. *Cèntric* [1803, Belv.]. *Concentrar* [1695, Lacav.]; *concentració* [Lab. 1839]; *reconcentrar*, ²⁰ -ació. *Concèntric* [1803, Belv.]. *Descentrar*; *descentrat*. *Excèntric* [1803, Belv.]; ¹ l'acc. 'extravagant', S. XX, és imitada de l'angl. *eccentric* (on ja apareix c. 1630); *excentricitat* [1802].

Paracentesi, derivat de *κέντρω* 'jo punxo', de la mateixa arrel que *κέντρον*.

CPT.: *Centrifug* [1839, Lab. -fugo]; *centrifugar*, -gador 'aparell on se separen els cossos de diferent densitat per efecte de la força centrífuga determinada per una ràpida rotació', EdFontserè, *CiFiNat.*, p. 101. ³⁰ *Centrípet* [1839, Lab., -peta], format amb el ll. *petere* 'encaminar-se a'. *Centro*, forma prefixada: *centrobàric*, *centrosoma*, *centrospermes*, etc. *Epicentre* [c. 1925, afegit per Fontserè al seu *DOrt.*], format amb *ἐπι* 'damunt de'. *Metacentre*, amb *μετα* 'més enllà'.

¹ «Es diu de l'el·lipse que té molt diferents els seus dos eixos», Fontserè, *CiFiNat.*, 1931-2, gloss.

Cèntuple, centuplicar, V. cent Centúria, centurió, ⁴⁰ *V. cent*

CENYIR, del ll. CINGERE id. □ 1.ª doc.: S. XIII.

«Oída la missa de sent Esperit nos *cenyim* la espasa», Jaume I, *Cròn.*, 19; «Lanselot li sa<n>yi la spase», «la spase — él la s sa<n>yi», Reixac (*Questa*, 3.16, 10.9); «ha *cinyides* ciutats de mur», Metge, *Somni* (*NCL*, 30.11). El perfet arcaic era *cins*, de CIXXIT: «eI *cins* ab una cinta d'aur», «e s *sins* él una corda per correa», *VidesR*, 203v2, 217v1; si bé a la fi del segle següent, Bernat Metge l'usa ja en perfet feble, *cinyí* (*Somni*, *NCL*, 136.8). També, en efecte, es digué antigament *cinyir* i *cinyer* en el S. XIV (altres cites en *AlcM*, s. v.). Avui que ja no ens *cenyim* espases ni ens *cenyim* els lloms amb cilicis (Ant. Canals, *Carta*, § 23), seguim usant el verb però més aviat amb sentits més translàtics: un hort *cenyit* de *bardissa*, B. de Maldà (*Coll. B. Vida*, 101); els pescadors *cenyeixen el vol* (*L'Escala*, 1937) o sigui que 'encerclen un sector de mar amb una xarxa, les dues puntes de la qual són portades per dues barques, que